

**Krešimir ČVRLJAK, Uvod u filozofiju renesanse.
Renesansna filozofijska mišljenja ususret filozofiji,
Hrvatski studiji, Zagreb, 2008., 460 str.**

Iako se veliki broj hrvatskih filozofskih pisaca bavi filozofijom renesanse, ne može se reći kako hrvatska filozofija obiluje općim monografskim prikazima renesansnoga mišljenja i renesansnih mislitelja. Osobito su rijetki pokušaji da se zainteresiranoga čitatelja *uvede* u opću renesansnu filozofijsku problematiku. Propust na tome području nastoji ispraviti knjiga dr. Krešimira Čvrljaka *Uvod u filozofiju renesanse. Renesansna filozofijska mišljenja ususret filozofiji*. U svojem djelu dr. Čvrljak nastoji donijeti što temeljitije obrise »ona dva stoljeća koja su zapanjila Europu i svijet«. To se očituje već u samoj autorovoj intenciji. On je naime, svoj uvod zamislio kao »što vjerniju i što cjelovitiju projekciju stanja i zbivanja u europskoj filozofiji renesanse 15. i 16. stoljeća«. Pritom autor nije previdio i doprinos hrvatskih mislitelja renesansnoj filozofiji, od kojih neki, poput npr. *F. Petrića*, stoje ravnopravno uz bok onih najvećih. Poradi toga, i sama je knjiga podijeljena u dva dijela. Prvi se dio bavi najrelevantnijim temama, problemima i autorima renesansne filozofije uopće, dok se drugi bavi specifično hrvatskom renesansnom filozofijom.

U prvom dijelu knjige, autor na samom početku nastoji ocrtati *preteče renesanse* koje razumije kao »mrtvozornike dorenesansnog načina mišljenja«, odnosno autore koji su omogućili raskid s

neplovdnim aspektima kasne skolastičke misli. Prve prave preteče »renesansnog načina mišljenja« moguće je pronaći već u »karolinškoj renesansi«. Ipak, autor smatra kako je važno naglasiti da ipak nije moguće u potpunosti »oštro« razmisliti srednji i novi vijek. Ono u čemu se očituje novost predrenesanse i renesanse u odnosu na srednjovjekovlje jest potreba da se razbije »srednjovjekovni centralizam«. Kao najzaslužnije preteče renesanse, autor ističe *Alberta Velikog*, *Rogera Bacona* i osobito *Nikolu Kuzanskoga* koji je označen kao »personifikacija prijelaza iz skolastike i mistike u novovjekovlje«.

Potom se donosi nekoliko općih određenja »filozofije renesanse«, osobito njezino ograničenje i razlikovanje u odnosu na »humanizam« koji, prema autoru, uz »naturalizam« predstavlja »najznačajniji i najrašireniji pokret renesanse«.

Tematizira se također i utemeljnost samog pojma, značenja i uloge »filozofije renesanse«. Pritom se obično ukazuje na dva orijentacijska pola u zasnivanju samog pojma renesanse: na »poistovjećivanje s klasičnom antikom« s jedne i na razlikovanje u odnosu na srednji vijek« s druge strane. Poradi toga, kao »temeljne odrednice renesansnog razdoblja« moguće je istaknuti »obnovu općeg duha klasičnog starog vijeka, zanos i ponese-

nost za anticitetom, suprostavljanje općenitostima i autoritativnosti skolastičkog srednjeg vijeka, samosvjesni prkos kojim se renesansni pojedinac opirao svim zagovornicima srednjovjekovnog univerzalizma, rehabilitacija tog pojedinca, te legalizacija njegove osobnosti i slobode«.

No, prema jednom od vodećih autoriteta P. O. Kristelleru, ipak još uvijek nije moguće govoriti o općem konsenzusa među istraživačima, već autori i dalje lutaju i razilaze se u svojim interpretacijskim pokušajima.

Autor također obrađuje i profiliranje filozofije renesanse unutar »novosklopljenog instrumentarija renesansnih filozofijskih mišljenja«. To predstavlja otprilike trećinu prvoga dijela knjige.

Potom se veoma studiozno obrađuju pojedini »individualni koncepti«, odnosno najznačajniji filozofijski pisci unutar renesansne filozofije. Prvi je *Roger Bacon*, »franjevački pozitivist« koji je, u odbacivanju skolastičke i promoviranju empirijske metode, (odnosno »iskustva, eksperimenta i verifikacije«) anticipirao »zoru moderne znanosti«; potom slijedi *Lorenzo Valla*, »polemičan humanist« koji se zauzima za »konubij filologije i filozofije«; tematizira se i alkemičar i liječnik *Paracelsus*, koji stoji na početku »jedne nove filozofije prirode i znanosti o prirodi; dalje se obrađuje *Mario Nizolio*, koji je također ustao protiv skolastike i pokušavao se baviti »samo-utemeljenjem filozofije i njezine metode izravnim okretanjem pojedinačnome, a

potom i svakodnevnome govoru«; konačno, obrađuje se *Girolamo Cardano*, koji je htio enciklopedijski obuhvatiti znanje svojega doba, kao i naš *Frane Petrić*, kojeg autor naziva »hrvatskim stjegonošom europskog renesansnog neoplatonizma«.

Nakon što je prikazao najznačajnije renesansne mislitelje, autor iscrpno obrađuje temeljne probleme renesansne filozofije: problem čovjeka i njegova mjesta u kozmosu (postavljen na jedan novi način) koji postaje – uz problem spoznaje i prirode – jedan od središnjih filozofijskih tema renesanse; potom se obrađuje problem znanja u funkciji preobrazbe svijeta, također se obrađuje problem iznalaženja adekvatne »metode« kao propitkivanja o »mogućnosti najprimjerenijeg i najsigurnijeg dosezanja istine u/o nekom pitanju«; autor prepoznaje i »renesansnu aktualizaciju matematike« kao bitan problem i temu renesansnih mislitelja, osobito stoga što je većina njih posjedovala »visoku obrazovnu razinu« u matematici i srodnim disciplinama. U tome je smislu, misli autor, moguće govoriti o »propedutičkim aspektima renesansnog filozofijskog mišljenja gledom na novovjeko prirodoznanstveno, matematički zasnovano mišljenje«. Tu je prije svega riječ o obnovi »antičke spoznaje o ključnoj ulozi matematike«; također, autor tematizira »okultne segmente« unutar renesansnog mišljenja: magiju, nekromantiju, razne oblike astrologije i alkemije. Svi su oni bitni ukoliko želimo imati cjelovitu i neokrnjenu sliku renesanse. Pritom autor

zastupa tezu kako su okultni segmenti, iako »prirubna područja« filozofije, ipak »srašteni« i »tematski uklopljeni« u cjelinu renesansne filozofije i mišljenja uopće. U ovome se kontekstu tematiziraju i sinkretističke tendencije unutar različitih renesansnih autora koje su shvaćene kao »pokušaj stvaranja jedinstvenog filozofijskog mišljenja«.

Konačno, u zaključnom odjeljku prvog dijela knjige, autor nastoji vidjeti je li razdoblje renesanse iznjedrilo jednu jednoznačnu »filozofiju renesanse« ili moramo govoriti o »filozofijama renesanse«. Sâm autor smatra kako je u većoj mjeri opravdano govoriti o svojevrsnom »renesansnom filozofijskom pluralizmu«.

Drugi dio knjige – pod nazivom »Hrvatska u europskoj ili europska u hrvatskoj filozofiji renesanse« – bavi se, kao što je očito i iz samog naslova, hrvatskim autorima djelatnim u tome razdoblju. Pritom autor zastupa tezu kako udio hrvatskih filozofa u renesansnim filozofijskim raspravama nipošto nije marginalan, već, naprotiv, znatan, iako je u različitim prikazima renesansne misli (osobito onima koji se bave 15. i 16. stoljećem) prisutan uglavnom samo *Frane Petrić*. U tome smislu, autor smatra da su brojni relevantni hrvatski autori (poput npr. *Jurja Dragišića*, *Nikole Vitova Gučetića* ili *Paola Skalića*) nepravedno prešućeni među eminentnim svjetskim proučavateljima renesansne filozofije. Za to postoje mnogostruki razlozi koji uvelike nadilaze negdašnja »nesklona vremena«. Autor smatra kako hrvatski filozofijski

pisci previše »oru« po »preoranim njivama europske filozofije«, a ne osvrću se dovoljno na vlastitu filozofijsku baštinu. Također, pokušavaju se uvidjeti dometi dosadašnje recepcije i filozofijske obrade hrvatskih renesansnih mislitelja. Pritom valja istaknuti Franju Markovića koji je u svojem nastupnom rektorskom govoru pod naslovom *Filozofijske struke pisci hrvatskog roda s onkraj Velebita u stoljećih XV. do XVIII.* pokušao potaknuti na dublje istraživanje hrvatske renesansne filozofijske baštine.

Nakon što je analizirao bitne predrenesansne filozofe, autor analizira pojedine hrvatske renesansne filozofe koje smatra »ravnopravnim sudionicima« u onodobnom filozofijskom životu. Pritom on kao centralni motiv izdvaja proučavanje Aristotela, odnosno »potragu za čistim ili izvornim Aristotelom«. Štoviše, upravo ovdje valja tražiti »početak hrvatskog interpretativnog erosa za Aristotelov metafizički sustav«. Pritom hrvatski filozofi ni u čemu ne zaostaju za svojim europskim kolegama s kojima zajedno studiraju na najprestižnijim europskim sveučilištima. Osobito autor ističe *Jurja Dragišića* i *Benediktal Benka Benkovića* kao »najučenije među najučenijima«. Valja spomenuti i pariške studente *Hermana Dalmatina* i *Ivana Stojkovića*. Ipak, posebno mjesto zauzima *Marko Marulić*, širom Europe svoga doba poznati i priznati »kršćanski latinist, polimat i poligraf«. Prema našem autoru, Marulić je (ali i ostali navedeni filozofi) na najizvršniji način potvrdio

»pripadnost hrvatskih renesansnih humanista zajednici europskog, znanstvenog i filozofskog paneuropeizma«.

Nakon toga u poglavlju pod nazivom »Hrvatsko-europski renesansni filozofi u palestrama polemičkih nadmetanja« autor obrađuje hrvatske renesansne mislitelje u kontekstu »polemičkog razdoblja« renesanse, osvrćući se na neke bitnije rasprave u kojima su sudjelovali. Osobito je u ovome kontekstu značajan *Juraj Dragišić* koji je u svojim polemičkim spisima branio autore poput Bessariona, Savanarole, Pica, Reuchlina te si time priskrbio značajan »europski odjek i humanistički značaj« što prepoznaju i onodobne veličine poput Erazma Roterdamskoga. Važni su »polemičari« također bili i *M. V. Ilirik*, *Pavao Skalić*, ali i mnogi drugi.

U završnom se ogledu »Tminom zaborava do Markovićevidih 'imena manje slave'« tematizira Markovićevo bavljenje nekim manje relevantnim renesansnim autorima koji, iako nisu možda od prevelikog značaja za svjetsku povijest filozofije, ipak nisu beznačajni unutar čisto hrvatskog konteksta. Pritom autor izražava i određeno neslaganje s Markovićevim kategoriziranjem nekih filozofa, jer neki od njih, baveći se bitnim aspektima renesansnog mišljenja, ipak predstavljaju »nezaobilazan predložak« u temeljitim pokušajima da se rekonstruira renesansno mišljenje.

Knjiga dr. Čvrljka vrijedna je zbog više razloga: prije svega, s obzirom na pristup, obradu materije kao i korištenu primarnu i sekundarnu literaturu, vidljivo je kako je riječ o djelu koje je plod iznimno temeljitog studija zadane materije. Također, autor nastoji uvažiti ali i kritički analizirati i druge pokušaje interpretacije renesansne filozofije te donijeti svoje originalne zaključke. Sve to govori u prilog tome da je ovdje riječ o dobro koncipiranom i originalnom uvođenju u renesansnu filozofijsku problematiku koje zainteresiranom čitatelju na kompetentan način »otvara vrata« filozofije 15. i 16. stoljeća. Može se bez ustezanja reći da je autor u potpunosti uspio u svojem naumu. U tome smislu, knjiga predstavlja dobrodošlo pomagalo kako profesionalnim filozofima tako i studentima filozofije i teologije koji se u svojem studiju susreću s renesansom, kao i svim drugim zainteresiranim čitateljima.

Također, ovo se djelo može čitati i kao svojevrsni poticaj i poziv mladim autorima na daljnje bavljenje ovom temom, osobito s obzirom na bogatu i još u velikoj mjeri nedovoljno istraženu hrvatski renesansnu filozofijsku (i srodnu) baštinu.

Imajući sve dosada rečeno na umu, djelo dr. Krešimira Čvrljka može se najtoplije preporučiti za čitanje i studiranje.

Danijel Tolvajčić